O‘QUVCHILARDA KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI

Umarov Raxim Tojiyvich - A.Qodiriy nomidagi JDPU Texnologik ta’lim va tasviriy san’at fanlari kafedrasi o‘qituvchisi
Nazarov Odil - A.Qodiriy nomidagi JDPU magistir.

Globallashuv sharoitida mustaqil fikrlovchi, ijodkor shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishni ifodalovchi ijtimoiy-pedagogik talab yangi tamoyillar bilan boyitilgan holda takomillashuvga erishib bormoqda. Agarda mustaqil fikrlovchi, ijodkor shaxsni tarbiyalab voyaga etkazish talabi pedagogik fikrlar va maktablar taraqqiyoti tarixining dastlabki bosqichlarida ijtimoiy sub’ektning estetik hissiyotlarga boy bo‘lishiga erishish negizida qondirilgan. Kishilik munosabatlari tarixining keyingi davrlarida shaxs faoliyatining o‘ziga xos orginal, juz’iy g‘oyalarga ega bo‘lishiga erishish bilan tavsiflangan.

Mazkur maqolada o‘quvchilarda kreativ sifatlarni rivojlantirish bosqichlarining o‘ziga xos jihatlari to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

Innovatsion ta’lim muhitining shakllanishi esa shaxs intellektini rivojlantirish inson kapitalidan samarali foydalanishning asosi ekanligini tasdiqlamoqda. Zero, inson kapitalidan samarali foydalanish jamiyat rivojiini ta’minlaydi. Shu sababli jahon miqyosida shaxs intellektini rivojlantirish, unda tanqidiy, ijodiy va kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantirish ehtiyoji tobora dolzarblashmoqda. Shaxsda u yoki bu sifatlarni shakllantirish (rivojlantirish) jarayon bo‘lib, muayyan bosqichlarda kechadi. Mohiyatiga ko‘ra o‘quvchilarda kreativ sifatlarni rivojlantirish jarayoni to‘rtta bosqichda kechadi. Bosqichlar moslashuv (adaptiv), rivojlantirish, amaliy-faoliyatli, tahliliy-baholash xarakteriga ega.

I. Moslashish (adaptiv) bosqichi maxsus mashqlar yordamida o‘quvchilarda kreativ fikrlash layoqatini shakllantirish. Ushbu bosqichda topishiriqlarning bajarilishi umumiy xarakter kasb etib, o‘quvchilardan turli sohalari bo‘yicha orginal fikrlarni ilgari surish talab qilinadi. Moslashish bosqichida “Tasodifiy assotsiatsiyalar” metodi [1, 15 b.], E.P.Torrensning “Tugallanmagan rasmlar” testi [2, 32 b.]dan foydalaniladi. Ulardan foydalanishda quyidagicha yo‘l tutiladi:

1. “Tasodifiy assotsiatsiyalar” metodidan foydalanishda o‘quvchilarga erkinlik beriladi, mavzu doirasini chegaralamagan holda ixtiyoriy ravishda o‘zlari xohlagan kitob yoki jurnaldan foydalanish imkoniyati yaratilib, “Tasodifiy assotsiatsiyalar” metodi bo‘yicha topshiriq bajariladi.

2. E.P.Torrensning "Tugallanmagan rasmlar" testidan foydalanishdashtrixlar asosida tasvirlarni hosil qilishda o'quvchilarga erkinlik beriladi; o'quvchilar har bir shtrix bo'yicha turli sohaga taalluqli tasvirlarni hosil qiladi; bunda eng muhimi – o'quvchilar xayolot dunyosining boyligi bo'lib, tasvirlarning orginal bo'lishiga e'tibor qaratish zarur.

II. Rivojlantirish bosqichi maxsus mashqlar yordamida o'quvchilarda kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish. Ushbu bosqichda topishiriqlarning bajarilishi xususiy xarakter kasb etib, o'quvchilardan "Texnologiya" fani sohalari bo'yicha orginal fikrlarni ilgari surish talab qilinadi. Rivojlantirish bosqichida ham "Tasodifiy assotsiatsiyalar" metodi, E.P.Torrensning "Tugallanmagan rasmlar" testidan foydalaniladi. Ulardan foydalanishda quyidagicha yo'l tutiladi:

1. "Tasodifiy assotsiatsiyalar" metodidan foydalanishda o'quvchilar uchun erkinlik borasida cheklov qo'yiladi; mavzu doirasi chegaralanib, "Texnologiya" fani bo'yicha darslik, o'quv qo'llanma yoki fan doirasida qamrab olingan sohalarga doir ilmiy, ilmiy-ommabop va ommabop jurnal, adabiyotlardan foydalangan holda "Tasodifiy assotsiatsiyalar" metodi bo'yicha topshiriq bajariladi.

2. E.P.Torrensning "Tugallanmagan rasmlar" testidan foydalanganholda shtrixlar asosida tasvirlarni hosil qilishda o'quvchilarning erkinligi cheklanadi, o'quvchilar har bir shtrix bo'yicha faqatgina "Texnologiya" fani doirasiga qamrab olingan sohalarga taalluqli tasvirlarni hosil qiladi, bunda eng muhimi – o'quvchilar xayolot dunyosining boyligi bo'lib, tasvirlarning orginal bo'lishiga e'tibor qaratish zarur.

III. Amaliy-faoliyatli bosqichida "Texnologiya" fani bo'yicha o'quv topshiriq larini berish asosida o'quvchilarning kreativlik sifatlari rivojlantiriladi. Ushbu bosqichda o'quvchilar tomonidan "Texnologiya" fani bo'yicha o'quv topishiriqlari bajariladi.

IV. Tahlil-baholash bosqichda o'quvchilarning kreativlik sifatlariga egaliklarini baholanadi. Bunda o'quvchilar tomonidan taqdim etilgan o'quv topshiriqlarining echimlari tahlil qilinib, baholanadi. O'quvchilarning echimlarini baholashda Joy Pol Gilford tomonidan ilgari surilib (tezkorlik, egiluvchanlik, orginallik), T.I.Vinogradova (Gritsay) tomonidan to'ldirilgan (zehnning o'tkirligi, majoziy ma'no(meta fora)ga egalik, qoniqish kabi mezonlarga tayanib ish ko'riladi[3,42b.].

Ya'ni: 1) topshiriqlarni bajarishda o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati topshiriqni tezkorlik bilan bajarish (tezkorlik); 2) bir topshiriqni bajargandan so'ng navbatdagi topshiriqni bajarishga tezkor moslashish (egiluvchanlik); 3) ko'plab o'ziga xos (orginal) g'oyalarni ilgari surish (orginallik); 4) topshiriqning mohiyatini qisqa muddatda anglab olish (zehnlilik); 5) echimni majoziy (ramziy) ma'noda talqin eta olish (metafora); 6) ish natijasidan zavqlanish (qoniqish) qobiliyatlariga egaliklari inobatga olinadi.

"Texnologiya" darslarida o'quvchilarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishda, eng avvalo, o'qituvchi tomonidan beriladigan topshiriqlarning mohiyatini ham o'zgartirish, ularning rag'batlantiruvchi, ularni ijodiy va kreativ fikrlashga turki beruvchi ko'rsatmalar asosida savol yoki topshiriqlar to'plamini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotni olib borishda mazkur vazifaning ham ijobiy hal qilinishiga e'tibor qaratildi. Natijada quyidagi ijodiy, innovatsion, kreativ xarakterga ega savollar hamda topshiriqlar to'plami shakllantirildi:

Tadqiqotni olib borish jarayonida mazkur holatlarni inobatga olish kutilgan natijani kafolatlaydi. O'quvchilar "Texnologiya" darslarida o'zlashtirilayotgan mavzular bo'yicha kreativ g'oyalarni ilgari surish, ularni asoslash, o'ziga xos (orginal) g'oyalarni ajratib ko'rsatish malakalarini o'zlashtiradi.

Demak, o'z mohiyatiga ko'ra kreativlik yaratish, yaratuvchanlikni ifodalaydi. Shaxs kreativligi u tomonidan tashkil etiladigan faoliyatning samaradorligini oshiribgina qolmay, uning uzoq yillar davomida o'z dolzarbligini yo'qotmaslik, amaliy qiymatini pasaymasligini ta'minlaydi. Faoliyat mazmunining yangi g'oyalar bilan boyitilishi, innovatsion tarkibiy qismlar bilan to'ldirilishi uni tashkil etayotgan shaxs uchun ham, atrofdagilar uchun ham birdek qiziqarli, zavqli bo'lishiga yordam beradi. O'z faoliyatini ana shu tarzda yo'lga qo'yishga erisha olgan shaxs bozor munosabatlari sharoitidagi murakkab, kuchli raqobatga bardoshli bo'la oladi. Shu sababli umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarda kreativ sifatlarini shakllantirish, uni izchil rivojlantirib borish mehnat bozorida o'z o'rniga ega bo'lishiga yordam berish bilan birga sohaning rivojlanishiga ham zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Методики развития креативности // http://moluch.ru/rules/?utm_ source= selfad&utm_medium=popup&utm_campaign=archive.

2. Тест креативности Торренса. Диагностика творческого мышления //https://psycabi.net/testy/577-test-kreativnosti-torrensa-diagnostika-tvorches kogo-myshleniya.

3. Umarov R. T. va Tog'aev X. O'quvchilarning xalq hunarmandchiligi bo'yicha kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyalari nomli monografiya, Jizzax, 2023 y, 130b.